

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра теорії спорту і фізичної культури

Задорожна О.Р.

Науково-методичне забезпечення олімпійської підготовки

Лекція

з дисципліни „Система підготовки спортсменів у сучасному спорті вищих
досягнень” (аспіранти)

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

на засіданні кафедри теорії спорту
і фізичної культури
протокол № 1

Зав. каф Бріскін Ю. А.

Тема 2. Науково-методичне забезпечення олімпійської підготовки

1. Науково-методичне забезпечення як складова системи забезпечення спортивної підготовки
2. Структура та зміст системи науково-методичного забезпечення підготовки національних олімпійських команд
3. Поняття цільової комплексної програми підготовки національних команд в олімпійському та річному циклах

1. Науково-методичне забезпечення як складова системи забезпечення спортивної підготовки.

Науково-методичне забезпечення становить органічну частину системи забезпечення спортивної підготовки. Тому НМЗ структурно й функціонально пов'язане з іншими її підсистемами: нормативно-правовою, організаційно-управлінською, кадровою, медичною, інформаційною, матеріально-технічною та фінансовою. Сфери впливу інших складових системи забезпечення на НМЗ були визначені як компоненти підтримки.

Нормативно-правову базу НМЗ становлять офіційні документи президентів, парламентів, урядів у межах їхньої компетенції, які спрямовані на встановлення, зміну або скасування правових норм стосовно фізичної культури та спорту, наукової та інноваційної діяльності, споріднених галузей (охорони здоров'я, інформатизації тощо) і розрахованих на багаторазове застосування. Комплексному розгляду та системному вирішенню питань формування НМЗ сприяє систематизація положень різних галузевих нормативно-правових актів шляхом їх інкорпорації або кодифікації. За першим напрямом передбачено зведення документів у збірник у хронологічному чи алфавітному порядку без зміни змісту, за другим - об'єднання їх в єдиному нормативно-правовому акті (кодексі, статуті, положенні) після змістовної переробки з усунення розбіжностей, суперечностей.

Ефективній організації та управлінню НМЗ підготовки національних команд сприяють гнучкі адаптивні структури: матрична, програмно-цільова тощо. У галузі фізичної культури та спорту співіснують державні і громадські керівні органи. Для здійснення стратегічного управління науково-методичним забезпеченням у їх структурах створюють підрозділи зі спортивної науки із залученням науковців.

Для організаційно-управлінських структур **матричного типу** є обов'язковим створення спеціального, постійного органу, що займається виконанням комплексних програм (у нашому випадку – підготовка національної команди до Олімпійських ігор), розподілом ресурсів між усіма напрямками. Тому передбачено функціонування загальнодержавного організаційного органу, який координує діяльність наукових установ з усіма

спортивними та іншими державними і громадськими організаціями, задіяними в підготовці національних команд.

Пріоритетним напрямом розвитку національних науково-дослідних інфраструктур стає функціонування наукових установ у структурі спортивних центрів з охопленням усіх регіонів країни. Створення спортивних тренувальних центрів як цілісних науково-практичних систем є сучасною об'єктивною закономірністю й зумовлено науково-технічним прогресом та потребами спортивної практики. Утворення єдиних комплексів НМЗ дає можливість поєднувати в нерозривному процесі науково-дослідну роботу та впровадження її результатів, об'єднати всі етапи циклу "наука - практика".

За матричною структурою система має бути поділена на функціональні служби, за кожною з яких закріплене певне коло робіт або проектів. Тому для концентрації й раціонального застосування наукового потенціалу у структурі комплексів НМЗ передбачено створення профільних служб для вирішення поточних завдань у пріоритетних напрямках наукового забезпечення, об'єднання наукових груп за спрямованістю вирішуваних проблем. Тобто у матричній структурі для вирішення конкретних завдань у рамках постійних підрозділів (навчальних, науково-дослідних закладів) створюють тимчасові робочі групи (комплексні наукові групи, наукові групи, мобільні лабораторії, тощо), перерозподіляючи той самий кадровий і матеріальний ресурс. Виконавці цільових програм та проектів мають подвійне підпорядкування: керівництву наявних підрозділів та керівництву новоутворених робочих груп. Перші відповідають за надання необхідних кадрових та матеріальних ресурсів, другі – за виконання проектів.

Для **програмно-цільової структури** управління характерна наявність керівників окремих проектів або підрозділів, які дають розпорядження щодо найефективнішого використання усіх ресурсів (матеріальних, трудових і фінансових) для досягнення конкретних цілей виробництва. Такими цілями можуть бути будівництво нового спортивного об'єкту, реконструкція діючого олімпійського центру, конструювання і розробка нового устаткування. Керівник проекту отримує завдання від вищого керівництва і звітує перед ним. Йому, у свою чергу, підпорядковується штат працівників. Окремі підрозділи виконують певні завдання, що ускладнює координацію між цими підрозділами. Для узгодження їх діяльності, створюють єдиний координаційний центр. З часом підрозділи можуть бути перетворені на внутрішні фірми, тобто відносно незалежні господарські одиниці, які мають більшу самостійність, ніж підрозділи.

Переваги програмно-цільової структури: забезпечення системного наукового управління;

- оперативна переорієнтація діяльності відповідно до вимог і кон'юнктури ринку (кон'юнктура – сукупність певних умов, збіг обставин, стан речей, здатний впливати на вирішення, розв'язання якої-небудь справи, питання тощо);

- організація роботи спеціалістів по цільовим програмам;
- розширюються функції служби маркетингу та підвищується її значимість.

Обсяги науково-методичного забезпечення олімпійської підготовки спортсменів залежать від розгалуженості національної мережі науково-дослідних організацій, які здійснюють фундаментальні та прикладні дослідження, розробки та їх технологічне використання; системи підготовки та перепідготовки наукових кадрів; забезпечення спеціалістами усіх ланок від наукових досліджень до впровадження їх результатів.

Різноманітність проблем, що виникають, у спортивній практиці, необхідність надання різнопланових наукових послуг потребує залучення до НМЗ підготовки національних команд висококваліфікованих спеціалістів різних спеціальностей. Це педагоги, лікарі, психологи, біологи, біохіміки, фармакологи, програмісти й інший допоміжний персонал науково-дослідних центрів, інститутів, лабораторій, навчальних і медичних закладів тощо. Отримання нових теоретичних та практичних знань, необхідність засвоєння інноваційних технологій потребує налагодженої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців, яка передбачає використання різних форм організації навчального процесу. Для організації, координації роботи наукових колективів передбачено наявність особи, відповідальної за цей напрям діяльності у збірній команді з виду спорту.

На сучасному етапі розвитку олімпійського спорту для активізації впровадження результатів наукових досліджень виникла потреба в підготовці менеджерів спортивної науки, які володіють знаннями, вміннями та навичками керування науковими колективами, науково-впроваджувальною діяльністю.

В умовах інформаційного суспільства особливого значення набувають системи, процеси, способи взаємодії та спілкування людей, що дає змогу створювати, передавати і приймати різноманітну інформацію.

Найбільший вплив на розвиток НМЗ спорту вищих досягнень мають такі дві інформаційно-комунікативні інфраструктури:

- інформаційно-комп'ютерні системи (довідкові, консультативні, науково-технічні, контрольно-управлінські тощо);
- міжнародні й національні об'єднання (союзи, федерації тощо зі спортивної науки, спортивної психології, спортивної медицини, спортивної інформатики, спортивних центрів тощо).

У процесі інформатизації необхідно комплексно вирішувати такі завдання: створення автоматизованої системи науково-технічної інформації про вітчизняні та зарубіжні досягнення спортивної науки, техніки і виробництва; формування автоматизованої контрольно-управлінської системи виконання «Цільових програм підготовки з видів спорту» з формалізацією планування, обліку та звітності, введенням персональних електронних паспортів спортсменів, стандартизованих комп'ютерно-розрахункових комплексів з науково-діагностичних методик; формування довідково-інформаційного фонду з підготовкою аналітичних матеріалів, поширенням інформаційної продукції, наданням дистанційного консультування фахівцям; створення інформаційно-аналітичних центрів галузі фізичної культури і спорту, обладнаних сучасними засобами обчислювальної техніки, програмним забезпеченням, засобами зв'язку, автоматизованими системами.

За наявності складної та розгалуженої організаційної структури її здатність ефективно функціонувати багато в чому залежить від кількості та якості інформаційних потоків між усіма підсистемами й зовнішнім середовищем системи олімпійської підготовки. Тому доцільно створювати міжнародні та національні спеціалізовані структури фахівців з обміну інформацією. Участь у міжнародній кооперації дає можливість володіти інформацією про новітні розробки та ефективно використовувати інноваційні технології в підготовці національних команд.

Ефективність НМЗ національних команд значною мірою визначається рівнем розвитку наукової, експериментальної та виробничої бази спортивної науки, оснащенням науковими приладами, інструментами, обладнанням, витратними матеріалами для здійснення досліджень та розробок, впровадження їх результатів у спортивну практику. Пріоритетним напрямом інструментального оснащення НМЗ спортивної підготовки є забезпечення діагностичною апаратурою для обстеження спортсменів у процесі роботи. Можна виділити принаймні три різновиди умов використання діагностичного устаткування:

- I - виконання специфічної для спортсменів роботи на вимірювально-інформаційних
 - комплексах у лабораторних умовах;
- II – імітування та моделювання компонентів змагальних вправ у природних умовах тренувальної діяльності;
- III – безпосередня змагальна діяльність.

Обстеження в кожному з цих середовищ має свої позитивні та негативні моменти. Так, лабораторні умови дають змогу максимально стандартизувати проведення обстежень та використовувати широкий комплекс високоточної вимірювальної апаратури. Однак незвичне для спортсмена довкілля, інвазійна

наукова апаратура потребують певної корекції його специфічних рухових дій, що в результаті негативно впливає на виконання фізичних навантажень граничного характеру. Як наслідок, зменшується мотивація до максимальної мобілізації спортсмена.

Для природних умов тренувальної діяльності позитивним є наближення різноманітних характеристик тестувальних навантажень до змагальних вправ, використання портативної вимірювальної апаратури, гармонійне поєднання обстежень із тренувальним процесом спортсмена. Негативною у цьому випадку є складність контролю змін середовища, програми тестування, відволікання спортсмена на вимірювальні технічні засоби.

Обстеження у змагальних умовах, завдяки високому рівню мотивації, дає змогу визначити граничний рівень адаптаційних можливостей спортсмена, прояви різних складових його функціонального стану в екстремальних умовах діяльності. Водночас тут обмежено застосування наукової апаратури, виникають труднощі з виділенням окремих параметрів із комплексного прояву можливостей спортсмена, проблеми зі стандартизацією обстежень, особливо у видах спорту зі змінними умовами змагальної діяльності.

Як відомо, умови визначення різних сторін спеціальної підготовленості кваліфікованих спортсменів мають відповідати специфіці їхньої змагальної й тренувальної діяльності. На сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу реалізації цього положення у спортивній підготовці сприяє розробка портативних фізіологічних, біохімічних і біомеханічних діагностичних комплексів. Перспективним стає використання мобільних діагностичних систем під час вирішення завдань комплексного контролю стану кваліфікованих спортсменів у природних умовах.

Створенню відповідних умов для НМЗ сприяє належне фінансове забезпечення. Джерелами фінансування є засоби державного й місцевого бюджетів, спеціальних і державних фондів цільового призначення. Засоби від реалізації, розробки на замовлення й продажу наукових проектів інтелектуальної власності, надання послуг і консультацій. Фінансові надходження від фізичних і юридичних осіб, благодійні внески, інші надходження, не заборонені законодавчими актами країн.

На НМЗ має витратитися не менше ніж 2% коштів від загального фінансування підготовки національних збірних команд. В умовах ринкових відносин НМЗ підготовки спортсменів в олімпійському спорті має розглядатися як платна послуга. Тому необхідне моральне та матеріальне заохочення наукових співробітників до роботи з національними командами, зокрема проведення щорічних конкурсів на найкращу науково-дослідну роботу, запровадження системи грантів на конкурсних засадах для вирішення актуальних проблем олімпійського спорту, збільшення фінансування участі

науковців у міжнародних конференціях, конгресах та на проведення наукових заходів.

2. Структура та зміст системи науково-методичного забезпечення підготовки національних олімпійських команд.

Багатовекторність завдань науково-методичного забезпечення підготовки національних команд зумовлює розглядати його як поліструктурне утворення.

У системі НМЗ можна виділити шість підсистем, які відрізняються спрямованістю розроблених та реалізованих нововведень у спортивній підготовці. Це спортивно-педагогічна, медико-біологічна, психологічна, інформаційна, матеріально-технічна та організаційна компоненти реалізації НМЗ.

Кожен з цих компонент системи НМЗ виконує типологічні функції, однак усіх їх треба розглядати комплексно, у взаємодії між собою, з внутрішнім та зовнішнім середовищем і як інноваційну діяльність. Вони є частинами підсистем тієї ж спрямованості у системі забезпечення спортивної підготовки, де на них покладають виробництво та використання нових знань і технологій.

Метою **спортивно-педагогічного забезпечення** є розробка та реалізація на практиці системи підготовки спортсменів за допомогою спортивно-педагогічних технологій. У системі спортивної підготовки педагогічне забезпечення виконує системоутворювальну функцію, бо воно впорядковує всі її складові і є об'єднувальним фактором інших компонентів НМЗ.

Спортивно-педагогічне забезпечення ґрунтується на **експертній, управлінській та навчальній функціях**. **Експертна** функція полягає у визначенні основних напрямів і тенденцій розвитку спорту взагалі та окремих видів спорту, удосконалення системи спортивної підготовки, співвідношення сил на міжнародній арені. **Управлінська** функція забезпечує прогнозування спортивних досягнень, спортивних результатів, виступів команд та спортсменів на змаганнях; моделювання змагальної діяльності, техніко-тактичної, фізичної, підготовленості спортсменів; розробку системи відбору кандидатів до національної команди (комплексу організаційно-методичних заходів педагогічної, медико-біологічної, психологічної та соціальної спрямованості); програмування та планування змагальної діяльності та різних структурних утворень тренувального процесу (макро-, мезо-, мікро циклів, тренувальних днів, занять, комплексів вправ); формування та узгодження змісту основних напрямів процесу спортивної підготовки (технічної, тактичної, фізичної, психологічної, теоретичної та інтегральної); управління процесом підготовки спортсменів шляхом здійснення комплексного контролю та надання рекомендацій щодо корекції їх змагальної діяльності, тренувальних програм, підготовленості та стану; використання екстремальних умов у системі підготовки та змагальній діяльності спортсменів. **Навчальна** функція пов'язана

з проведенням заходів щодо підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з національними командами (конференцій, семінарів, майстер-класів тощо).

Інноваційний підхід до спортивно-педагогічного забезпечення ґрунтується на адаптації методологічних положень загальної теорії спортивної підготовки, передових технологій та методичних новинок до специфічних особливостей окремих видів спорту та умов підготовки.

Метою **медико-біологічного забезпечення** підготовки спортсменів є визначення та впровадження комплексу медико-біологічних заходів, які спрямовані на збереження стану здоров'я та підвищення функціональних можливостей спортсменів.

Медико-біологічне забезпечення ґрунтується виконує **оцінювальну, контрольну, профілактичну та регуляторну функції**. **Оцінювальна** функція проявляється у відборі та селекції спортсменів, здатних витримувати великі фізичні й психоемоційні навантаження без шкоди для здоров'я і полягає в оцінюванні здоров'я, функціональних можливостей, впливу навантажень на організм спортсменів тощо. **Контрольна** функція зумовлена проведенням медико-біологічного контролю за функціональним станом, загальною та спеціальною працездатністю, здоров'ям спортсменів, застосуванням ними фармакологічних препаратів тощо. **Профілактична** функція спрямована на попередження травматизму і захворювань спортсменів у процесі спортивної діяльності, використання заборонених речовин та методів тощо. **Регуляторна** функція забезпечує корегування функціонального стану та відновлення спортсменів; стимулювання зростання та довготривалого збереження високої працездатності спортсменів; визначення оптимальних величин навантажень тощо.

Під час проведення діагностичних, профілактичних, терапевтичних та інших заходів в рамках НМЗ пріоритетним є використання різноманітних інноваційних технологій моніторингу стану здоров'я, контролю, тестування та корекції функціонального стану, стимулювання загальної та спеціальної працездатності спортсменів тощо. Розробки та напрацювання медичних та біологічних галузей інтегруються у планах медико-біологічного забезпечення підготовки національних команд, які є складовою частиною комплексної програми. З урахуванням загальної концепції підготовки та індивідуальних особливостей спортсменів визначають спрямованість, термін, кількість заходів: поглиблених медичних обстежень, етапних обстежень, поточних та оперативних обстежень, фізіотерапевтичних процедур, харчових маніпуляцій, фармакологічної підтримки тощо.

Психологічне забезпечення спортивної підготовки спрямоване на пошук та використання технологій психологічних науки та практики, спрямованих на мобілізацію психічних резервів підвищення ефективності тренувальної та змагальної діяльності спортсменів. Найголовнішими функціями психологічного

забезпечення є **оцінювальна, контрольна, профілактична та регуляторна**. **Оцінювальна** функція полягає у визначенні індивідуально-психологічних властивостей, від яких залежить його успіх в обраному виді спорту та у змаганнях; оцінювання психічних процесів, станів і якостей спортсменів тощо. **Контрольна** функція забезпечує контроль рівня психічної діяльності, особистісних й емоційних проявів та особливості їх динаміки під впливом специфічних факторів спортивної діяльності, відповідності тренувального процесу психологічним можливостям спортсменів тощо. **Профілактична** функція пов'язана з формуванням позитивних установок до психологічної допомоги, психічного здоров'я; попередженням психічних захворювань; профілактикою негативного впливу внутрішніх та зовнішніх труднощів; проведенням консультацій з питань психологічної підготовки тощо.

Регуляторна функція передбачає корекцію поведінки, функціональних станів; терапію психічних розладів; надання допомоги учасникам спортивної підготовки у вирішенні проблем або ускладнень психологічного характеру; допомогу в досягненні максимальної (оптимальної) психічної працездатності тощо.

Важливим у виконанні функцій психологічного забезпечення, як компонентну НМЗ є:

- психологічне обґрунтування організації всього процесу підготовки;
- комплексне планування експертно-діагностичних заходів, профілактично-консультативних заходів та заходів психологічного впливу;
- впровадження передових форм, засобів та методів психодіагностики, психологічної підготовки, психокорекції, психологічної реабілітації, психогігієни, психопрофілактики, психологічного супроводу спортивного та особистого життя спортсменів, психологічного консультування й освіти тощо;
- поширення на всіх учасників процесу спортивної підготовки (спортсменів, тренерів, управлінців, науковців, медиків та ін.).

Мета **інформаційного забезпечення** – збір та надання необхідної вірогідної інформації для розроблення, ухвалення та реалізації управлінських рішень у системі спортивної підготовки.

Функціональне поле інформаційного компоненту реалізації НМЗ пов'язане з визначенням інформаційних потреб спортсменів, тренерів та інших фахівців, що задіяні у системі спортивної підготовки; проведенням експертизи й аналізу інформаційного простору; формуванням інформаційного масиву системи спортивної підготовки; наданням інформаційних послуг суб'єктам спортивної підготовки. Тому основними його функціями є:

- **експертна**: визначення необхідної та доступної інформації для використання у спортивній практиці, фіксація різноманітних характеристик спортивної підготовки;
- **навчальна**: надання знань наукового та прикладного характеру, призначених для використання в практичній діяльності фахівців зі спортивної підготовки;
- **кумулятивна**: нагромадження відомостей про досягнення спортивної науки, суміжних областей, науково-технічного прогресу, спортивної практики тощо;
- **управлінська**: забезпечення управлінської діяльності необхідними відомостями;
- **технологічна**: сприяння поширенню використання інноваційних технологій у системі спортивної підготовки;
- **комунікативна**: забезпечення взаємодії суб'єктів спортивної підготовки завдяки обміну відомостями.

У здійсненні НМЗ переважно використовують такі види інформації: правову (закони, укази, постанови, накази, розпорядження, правила, інструкції, положення, інші акти та відомості про права осіб, що задіяні у спортивній підготовці); навчально-методичну (система знань зі спортивної підготовки та суміжних наук); науково-технічну (результати наукової та виробничої діяльності, призначені для використання у спортивній практиці); статистичну (кількісна та якісна характеристика процесу спортивної підготовки); персональну (документовані або публічно оголошені відомості про спортсменів, яку використовують за їх згодою); довідково-рекламну (стислі відомості про товари та послуги наукового та прикладного характеру, рекомендовані для застосування у підготовці спортсменів).

Реалізація **організаційного компоненту** НМЗ спрямована на визначення організаційно-управлінських засад, які забезпечують цілеспрямоване функціонування системи спортивної підготовки.

Основними для цього компоненту реалізації НМЗ є **управлінська та комунікативна функції**. Управлінська функція забезпечує удосконалення механізму управління спортивною підготовкою і передбачає пошук ефективних механізмів планування, організації, стимулювання та контролю підготовки спортсменів.

Комунікативна функція сприяє розвитку організаційної структури системи підготовки спортсменів та правил функціонування її елементів. Здійснюється раціоналізація взаємозв'язків і співвідпорядкованості мети, завдань й функцій системи спортивної підготовки та її окремих компонентів, потоків інформації між ними тощо. Важливим у регулюванні процесу вдосконалення спортсменів є ранжирування змагань, співвідношення

централізованої та децентралізованої підготовки на державному, відомчому або місцевому рівнях, колективної та індивідуальної форм роботи, визначення умов спортивного вдосконалення та відпочинку тощо.

Матеріально-технічне забезпечення спрямоване на вивчення та врахування попиту та пропозицій на матеріально-технічні ресурси необхідної якості і кількості. До матеріально-технічних ресурсів процесу спортивної підготовки належить спортивне спорядження (одяг, взуття, знаряддя, інвентар тощо), тренажери різної спрямованості, устаткування для оснащення спортивних споруд й обслуговування змагань, наукових та медичних установ тощо.

Основними функціями матеріально-технічної компоненти реалізації НМЗ підготовки спортсменів можна вважати **експертну, винахідницьку та технологічну**. **Експертна** функція передбачає визначення потреб спортивної практики в матеріально-технічних ресурсах; пошук, аналіз та відбір досягнень науково-технічного прогресу, новинок спортивної індустрії та суміжних галузей: фізіології, біохімії, біомеханіки, інформатики, медицини тощо; проведення апробації спортивних продуктів, підготовка висновків та рекомендації щодо їх подальшого розповсюдження у спортивній підготовці. **Винахідницька** функція – нове вирішення технічного завдання, яке є корисним для спортивної підготовки і може бути використане у практичній діяльності; розробка спортивного спорядження, тренажерів та устаткування. **Технологічна** функція – поширення сучасного спорядження та устаткування у систему спортивної підготовки, набуття навичок по експлуатації новинок, їх адаптація до умов спортивної діяльності.

3. Моделі науково-методичного забезпечення підготовки висококваліфікованих спортсменів (на прикладі Австралії та Великобританії)

Досягнення високих результатів в сучасному спорті вищих досягнень неможливо без забезпечення якісного науково-методичного забезпечення (НМЗ) підготовки спортсменів. Виходячи з досвіду роботи в Австралії і Великобританії, а також вітчизняного досвіду, на думку Клешньова В. В. можна виділити дві основні моделі НМЗ з пріоритетом тренера (а) та з пріоритетом науковця. «Тренерська» модель офіційно задекларована в Австралії та широко використовується у Великобританії та інших країнах Заходу. У цій моделі кожен тренер визначає і організовує роботу наукових співробітників зі спортсменами. Витоки цієї моделі знаходяться в культурі західного спорту, де тренер починав роботу, як незалежний любитель. «Наукова» модель була розроблена в Радянському Союзі і була широко використана в інших країнах колишнього соціалістичного блоку, перш за все в

НДР. Ця модель стала однією з причин видатних успіхів цих країн в олімпійському спорті. Витоки моделі знаходяться в державній організації спорту, де кожен тренер був найманим оплачуваним працівником. Крім цих двох полярних моделей можливі різні їх комбінації. Вибір конкретної моделі НМО визначається наявними матеріальними і людськими ресурсами, а також культурою і традиціями суспільства конкретної країни.

Створення сучасної державної спортивної системи в Австралії почалося після нищівної поразки на Іграх Олімпіади 1976 року в Монреалі, коли не було завоювано жодної золотої медалі і лише одна бронзова. Спортивні керівники цієї країни проаналізували кращий світовий досвід, в тому числі досвід СРСР, НДР і інших країн східного блоку. Вони не стали копіювати його безпосередньо, та це й було неможливо з огляду на відмінності в державній системі і місцевої специфіки. Сучасна австралійська модель системи спорту вищих досягнень довела свою ефективність і стала зразком для наслідування в інших країнах. Позитивним досвідом організації державного компонента індустрії спорту є австралійська модель Інститутів Спорту, які, по суті, є конгломератом аналогічних вітчизняних структур:

- спорткомітет / агентство з ФКіС (державне управління, фінансування);
- школи вищої спортивної майстерності / училища олімпійського резерву (матеріальні і кадрові ресурси);
- науково-дослідні інститути фізичної культури (знання, технології);
- спортивні диспансери (лікарський контроль).

Об'єднання структур під одним дахом дозволяє їм більш ефективно взаємодіяти між собою, зменшити розмір управлінського апарату і підвищити віддачу від державних ресурсів.

В Австралії існує один великий федеральний Австралійський Інститут Спорту (AIC) в столиці м. Канберрі і менші інститути в кожному з восьми штатів і територій. Австралійська модель застосовується в багатьох інших країнах: Китаї, Японії, Великобританії, Малайзії та ін. Схожі центри Олімпійської підготовки створені останніми роками в США, Франції, Італії та інших країнах.

При всій своїй ефективності австралійська модель Інститутів Спорту має серйозні проблеми (набір і оновлення тренерів і спортсменів, взаємодія наукових дисциплін), які слід врахувати і не повторювати при створенні аналогів.

Британська модель відрізняється від Австралійської наступними основними рисами:

- Спортсмени і тренери знаходяться в структурі федерації з виду спорту (точніше її окремої організації, що фінансується державою), а наукове

забезпечення зосереджено в структурі Інституту спорту. Обидві структури фінансуються з одного державного джерела (UK Sport), а відносини між ними визначаються «Сервісною угодою» (Service level agreement). Це значно бюрократизує систему, породжує плутанину і непорозуміння (такі як почне ПДВ при переказі коштів з федерації за послуги інституту і т.п.) і знижує ефективність системи.

- Інститути Спорту Англії (ICA), Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії не мають своїх спортивних споруд і навіть офіси орендують у місцевих державних спортивних організацій (Sport England і ін.). Крім того, найбільший Англійський інститут розосереджений і має 9 відділень по країні.

Статус елітного спортсмена в Австралії і Великобританії значно відрізняється. В Австралії спортсмени, які перебувають в структурі Інституту Спорту, отримують грошове утримання тільки на харчування і проживання або не отримують нічого, якщо забезпечуються тим і іншим. Всі вони поєднують тренування з роботою чи навчанням. Розпорядок дня виглядає у них приблизно так (на прикладі плавців і веслярів):

6:30 - 8:30 - Перше тренування

9:00 - 15:00 - Робота або навчання

16:00 - 19:00 - Друге тренування

У Великобританії з 1998 р. практично всі спортсмени збірних команд працюють за контрактом з федерацією, отримуючи непогану зарплату (в два і більше разів вище, ніж у вчителя або секретаря). Розпорядок дня спортсменів виглядає приблизно наступним:

8:00 - 10:00 - Перше тренування

11:00 - 14:00 - Друге тренування

Статус молодих спортсменів в обох країнах практично однаковий: всі вони знаходяться в структурах клубів, шкіл і університетів і не забезпечуються систематичної державно фінансовою підтримкою. Періодично федерації або інститути спорту проводять компанії (programs) з пошуку і розвитку молодих обдарованих спортсменів (Talent Identification and Development), фінансують постійних тренерів для роботи з молоддю, проводять короточасні збори.

В обох системах існують спеціальні відділи з працевлаштування та освіти спортсменів (ACE - Athlete Career and Education в AIC і Performance Lifestyle в ICA), які допомагають знайти спортсмену відповідну роботу або навчання, а також допомагають більш ефективно організувати розпорядок дня, проживання, харчування, в Загалом стиль життя. Проводяться конференції зі спортивного стилю життя, видаються посібники і публікуються статті, що говорять про спробу створити наукову дисципліну в цьому напрямку.

Іншим дуже позитивним австралійським досвідом є підрозділи Public Relations (PR) інститутів спорту, які здійснюють роботу:

- зі спортсменами зі створення позитивного образу, привабливого «іміджу» зірки спорту, який і є головним продуктом індустрії спорту і привертає до спорту і здорового способу життя мільйони громадян країни. Зірки спорту зобов'язані вміти поводитися на спортивній арені і перед камерою, знати що сказати і як відповісти на будь-які питання, співати національний гімн на п'єдесталі. Вони зобов'язані бути симпатичні, про що теж спеціально піклуються.

- із засобами масової інформації по максимально повного, позитивного і професійного висвітлення подій і людей олімпійського спорту.

- зі спонсорами та рекламодавцями. Певну частку спонсорських і рекламних доходів (20-80%) отримують інститути спорту, для чого зі спортсменом на самому початку його кар'єри полягає спеціальний контракт.

Виходячи з досвіду Австралії і Великобританії, а також вітчизняного досвіду, можна виділити дві основні моделі НМЗ: з пріоритетом тренера та з пріоритетом науковця.

Спортивний результат в «тренерській моделі» визначається якостями тренера, який є творцем тренувальної методології.

Переваги «тренерської» моделі:

- різноманіття підходів і методик, що створює певний середній рівень результатів. Провал одного тренера практично ніяк не позначається на результатах його товариша по команді.

- можливість залучати кращих тренерів світу з їх методологією.

Недоліки:

- погана взаємодія різних наукових дисциплін, кожен тренер визначає і організовує роботу наукових співробітників зі спортсменами в міру своєї освіченості і досвіду, роль тренерської науки недооцінюється;

- слабе збереження і використання тренерського досвіду в розробці більш досконалих методів підготовки. Тренери не зацікавлені в обміні своїм позитивним досвідом один з одним, оскільки є конкурентами на внутрішніх змаганнях і за місце в збірній. Носієм досвіду і технології є окремий тренер, і з його відходом цей досвід частково пропадає.

У «науковій моделі» науковці організовані в комплексну наукову групу (КНГ), де керівником є фахівець з педагогічної науки. Методологія підготовки визначається керівником КНГ спільно зі старшим тренером і «спускається» тренерам для виконання. Ця модель – найбільш «індустріальна» форма організації НМЗ, де в ідеалі можливе створення «фабрики медалей».

Переваги «наукової» моделі:

- ефективна взаємодія різних наукових дисциплін, робота яких координується керівником КНГ.

- спадковість і ефективне використання тренерських напрацювань.

Недоліки:

- залежність результатів всієї команди від професійних якостей керівника КНГ і головного тренера.
- несумісність з незалежним статусом тренера.

Крім цих двох полярних моделей можливі різні їх комбінації. Наприклад, при «тренерської» моделі НМЗ окремий видатний тренер може створити свою власну КНГ і домогтися високих результатів за рахунок ефективного використання та координації наукової підтримки. Вибір конкретної моделі НМО визначається наявними матеріальними і людськими ресурсами, а також культурою і традиціями суспільства конкретної країни.

4. Поняття цільової комплексної програми підготовки національних команд в олімпійському та річному циклах.

Формалізацією структури системи НМЗ є **цільова комплексна програма підготовки** національних команд в олімпійському та річному циклах. Програма містить систему заходів, які пов'язані між собою за змістом, термінами, виконавцями та ресурсам. У програмі підводяться підсумки головних змагань, розглядаються співвідношення сил, розкриваються характерні світові тенденції розвитку виду спорту, дається прогноз конкурентоспроможності виду спорту на головних змаганнях і формується головна мета підготовки, прогножуються спортивні результати виступів спортсменів на проміжних і основних змаганнях, розробляються моделі параметрів різних сторін підготовленості спортсменів, розкривається система відбору кандидатів для підготовки та участь у змаганнях, розробляються плани підготовки у різних структурних утвореннях, визначається система комплексного контролю і корекції процесу підготовки, а також комплекс заходів, які мають забезпечити ефективну реалізацію програми (організаційне, науково-методичне, медичне, матеріально-технічне, кадрове, фінансове забезпечення).

Структура цільової комплексної програми підготовки національної команди до олімпійських ігор може включати наступні компоненти (блоки):

- Основні напрями і тенденції розвитку виду спорту у світі та країні
- Характеристика вихідного стану розвитку виду спорту в країні
- Прогноз конкурентоспроможності виду спорту в головних змаганнях олімпійського циклу
- Планування тренувальних та змагальних навантажень за роками олімпійського циклу
- Система відбору в національну команду та у стартовий склад
- Організаційні форми підготовки членів національної команди
- Матеріально-технічні умови підготовки національної команди
- Кадрове забезпечення підготовки національної команди

- Фінансове забезпечення підготовки національної команди
- Науково-методичне забезпечення підготовки команди
- Медичне забезпечення підготовки національної команди
- Контроль реалізації завдань ЦКП.

Рекомендована література

Основна

1. Стратегія формування сучасної системи олімпійської підготовки на період до 2020 року (Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. N 592-р. *Пункт 2 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 760 ([760-2013-п](#)) від 17.10.2013*
2. Шкребтій Ю. Організаційне і програмно-нормативне забезпечення олімпійської підготовки
3. Положення про центр олімпійської підготовки (від 7 вересня 2011 р. N 948) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/948-2011-%D0%BF>
4. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 14, ст. 80). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>

Допоміжна

1. Брискин Ю. А. Структура и содержание теоретической подготовки фехтовальщиков / Брискин Ю. А., Питын М. П., Задорожная О. Р. // Физическое воспитание студентов. – 2013. – № 4. – С. 10 – 14.
2. Бріскін Ю. Освіченість фехтувальників з теорії обраного виду спорту та олімпізму на різних етапах багаторічної підготовки / Бріскін Юрій, Пітин Мар'ян, Задорожна Ольга // Теорія та методика фізичного виховання. – 2012. – № 5. – С. 3 – 7.
3. Bergsgard N. A. Sport Policy: a comparative analysis of stability and change / N. A. Bergsgard, B. Houlihan, P. Mangset, S. I. Nodland, H. Rommetvedt. – Elsevier, 2007. – 285 p.
4. Houlihan B. Comparative Elite Sport Development: systems, structures and public policy / eds. by B. Houlihan, M. Green. – Oxford, 2008. – 320 p.
5. Бурк В. Спорт в Китае: история развития и современное состояние / В. Бурк // Наука в олимпийском спорте. – 2014. – № 1. – С. 54-59. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NOS_2014_1_11
6. Вацеба О. Організаційні та програмно-нормативні засади підготовки до реалізації стратегічного національного проекту "ОЛІМПІЙСЬКА НАДІЯ – 2022" / Оксана Вацеба // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – Вінниця, 2014
7. Ву Хау Система научного и медицинского обеспечения спортсменов олимпийской команды Китая / Ву Хау// Наука в олимпийском

спорте [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/NOS/2009_2/NvOS_2_2009_arts_pdf/Art_3.pdf

8. Задорожна О. Значущість компонентів теоретичної підготовки фехтувальників на різних етапах багаторічного удосконалення / Ольга Задорожна, Мар'ян Пітин // Спортивний вісник Придніпров'я. - Дніпропетровськ, 2012. – №. 1. – С. 212 - 215.

9. Задорожна О. Результативність провідних спортсменок України у командних змаганнях із фехтування на шпагах (на прикладі сезону 2014-2015 рр.) / Задорожна О.Р., Семеряк З. С., Гошко А. Є. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – К., 2017. – № 2(83). – С. 40-44.

10. Клешнев В. В. Модели научно-методического обеспечения подготовки элитных спортсменов [Електронний ресурс] / В. В. Клешнев // Основные функции спорта в современном обществе. – 2007. – 9 с. – Режим доступа : www.biorow.com/ru_papers_files/2007%20sport%20sci%20models.pdf.

11. Козлова Н. А. Развитие основ централизованной подготовки спортсменов в олимпийском спорте / Козлова Н. А. // Физическое воспитание студентов. – № 1. – 2012. – С. 47-49.

12. Козлова Н. А. Развитие основ централизованной подготовки спортсменов в олимпийском спорте / Козлова Н. А. // Физическое воспитание студентов. – № 1. – 2012. – С. 47-49.

13. Павленко Ю. Організація та середовище системи науково-методичного забезпечення олімпійської підготовки / Павленко Ю. // Фізична активність, здоров'я і спорт. 2011. – №4(6). – С. 34-39.

14. Рубин В.С. Олимпийские и годичные циклы тренировки. Теория и практика / В.С. Рубин — М.: Советский спорт, 2004.

15. Сітнікова Н. С. Сучасний стан фінансування Олімпійського руху в Україні [Електронний ресурс] / Н. С. Сітнікова. // Державне будівництво. – 2011. – №1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_44

16. Стратегія формування сучасної системи олімпійської підготовки на період до 2020 року (Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. N 592-р. *Пункт 2 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 760 ([760-2013-n](#)) від 17.10.2013.* За матеріалами сайту www.noc-ukr.org. – 4 червня 2009.

Інформаційні ресурси

- Мультимедійне забезпечення лекцій, демонстрація відеороликів з Ігор Олімпіад та Зимових олімпійських ігор
- <http://www.noc-ukr.org/>
- <http://www.olympic.org/>
- <http://www.olimparena.org/>
- www.vespo.com.ua